

O'zbek xalq dostonlari

“SHARQ” NASHRIYOT-MATBAA AKSIYADORLIK
KOMPANIYASI BOSH TAHRIRIYATI
TOSHKENT — 2006

Aytuvchi: **Rahmatulla shoir Yusuf o'g'li**

Nashrga tayyorlovchilar:

To'ra Mirzayev va Zubayda Husainova

T a h r i r h a y ' a t i:

Omonulla Yunusov (hay'at raisi), Ahror Ahmedov (hay'at raisi o'rinbosari), Mamatqul Jo'rayev, Erkin Malikov (hay'at kotibi), To'ra Mirzayev, Abiir Musoqulov, Muhammadali Qo'shmoqov, Shomirza Turdimov, Ibodulla Shoymardonov

R a s s o m:

Temur Sa'dullayev

Go'ro'g'li: O'zbek xalq dostonlari / Aytuvchi Rahmatulla shoir Yusuf o'g'li; Tahrir hay'ati: O. Yunusov, A. Ahmedov, M. Jo'rayev va boshq./ Rassom T. Sa'dulla. — T.: Sharq, 2006. — 448 b.

“Go'ro'g'li” turkumi dostonlari yuzga yaqin xilma-xil mazmundagi asarlarni o'zida birlashtirgan ulkan silsiladir. Xalq baxshilari bu turkumga kiruvchi dostonlarni sevib kuylab kelganlar. Ushbu jildga Rahmatulla shoir Yusuf o'g'lidan yozib olingan 27 doston kiritildi. Ularda afsonaviy xalq qahramonining tug'ilishi, uning bahodirona yoshligi, jasoratlarga to'la hayoti, ozodlik o'lkasi — Chambil shahrining bunyod etilishi, asrandi farzandlar — Hasanxon va Avazxonlarning Chambilga keltirilishi, ularning bahodirliklari turli-tuman sarguzashtli voqealar girdobida tasvirlanadi. Dostonlar qahramon va sevimli yor sadoqati, ota-ona va farzand burchi, birodarlik va do'stlik, ona yurtga muhabbat masalalaridan bahs etadi. Har bir doston badiiy mukammalligi va jozibadorligi bilan kitobxonni o'ziga jalb eta oladi.

BBK 82.3(SU)

NURALINING YOSHLIGI

Nurali Avazxonning Oygulqiz degan xotining o'g'li. Yangi yettiga kirgan, bir yog'i erkalik: bir kun "G'irko'kni minaman, ovga boraman", — deb janjalni katta qildi. Avazxon bilan Oygulqiz Nuralini dim ko'ndirolmagandan keyin Oygulqiz: "Ha, bolasi qurg'ur, ko'nmadning, ko'nmadning-da", — deb bir shapat urib edi, Nurali ko'chaga chiqib: "Voy, ot. Ot minaman. Sen o'lgur, ha, o'lgur, meni ovga chiqolmaydi, deysan", — deb yig'lab turib edi. Og'a Yunus pari ko'chadan kelib qoldi. "Ha, bolam, seni kim urdi, nega yig'laysan?" — deb edi, Nurali qaytaga ho'ngrab: "Voy, ot! G'irotda minib, ovga chiqaman, desam, Gulqiz hali senga ovni kim qo'yibdi, deb uradi", — deb yig'lay berdi. Og'a Yunus Nuralini ko'tarib, mayxonaga olib ketdi. Go'ro'g'li o'zining ba'zi kishilari bilan o'tirib edi. Og'a Yunus pari Nuralini ko'tarib kirib bordi. Nurali hali ham: "Voy, ot, ot minaman, ovga chiqaman", — deb yig'layotir. Go'ro'g'li: "Ha, ha, Nurali, nima qildi? Avaz urishdimi? Avazni chaqirib kelinglar, uni bir so'kay. Kattakon yigitni ham odam urishadimi?" — deya yotir. Birov borib Avazxonni chaqirib keldi. Go'ro'g'li sulton Avazxonga qarab: "Ey, bachchag'ar Avaz, nimaga Nuralini urishibsan? Bu-ku katta yigit bo'lib qolgan, ovni ham shunday yigitlar ovlar-da! Borib G'irotni abzallab olib kel", — dedi. Avazxon tablaga borib, Soqi miroxo'rga G'irotni abzallatirib olib keldi. G'irotni egari, sag'risiga o'ttiz ikki abzal, aslaha, isfihoniy qilich yarqillab turibdi. Go'ro'g'libek Nuralini ko'tarib, G'irotda mingazib qo'ydi. Endi Nurali otning jilovini burib, yurizib ketdi. G'irotda jonivor boshini yerga solib, asta-asta, muloyim yurib borar edi.

Avazxonning qayini Shodmonbek ham qirq yigitlar bilan Chambilning chorbog'ini aylanib, bir ish bilan Go'ro'g'libekning oldiga kelib qoldi. Shunda Go'ro'g'libek Shodmonbekka ikki og'iz so'z aytib turgan ekan:

E, Shodmonbek, bedovingni minib ol,
Nurali go'dak-da, borib yo'lga sol,
Yosh o'g'londir, borar joyin bilmaydi,
Adashtirma, borib jilovini ol.

Shodmonbek, jiyaning ovlating kelgin,
Alashaqshaqlarni quvlating kelgin,
Shunday qilib, adlab-suldab bolani,
Kechga davr yurib yupating kelgin.

Shodmonbek Go'ro'g'lidan bu so'zni eshitib, o'z otiga minib, Nuralining orqasidan jo'nadi. Nurali G'irko'kning ustida, ot jonivor Chambilning darvozasidan o'tib, kam-kam yo'rtib, olislab borayotir. Shodmonbek ham bolaning orqasidan: "Hoy, jiyanim, egarning qoshidan mahkam ushlab ol!" — deb otini haydab, Nuraliga yetolmay borayotir. Har zamonda: "Hoy, jiyanim, o'zingni mahkam tut, tag'in yiqilib qolmagan", — deb qo'yadi. Nurali bo'lsa G'irotda ustida qoziqday qaqqayib, otning jilovini silkiib, o'zining yiqilishidan va uzoq tomonga borayotganidan hech qo'rqmay borar edi. Shodmonbek: "Jiyanim shunchaki bir joyga borib yiqiladi", — deb G'irotni qaytaray, deb ko'rdi, hech yetolmadi. G'irko'k ot kam-kam qulochini yozib, oyog'ini juft tashlab, u gazzaman bu gazadan oshib boradi.

Shodmonbek go'dakka yetayin deydi,
Lekin mingan oti choqni olmaydi,
Shunchaki qistaydi jilovni silkiib,
Shunda ham G'irotni to'xtatolmaydi.

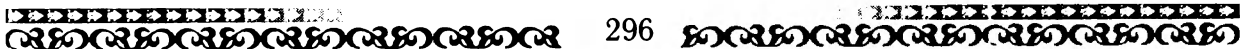
Tulpor turli na'ma bilan suzadi,
Tap-taqirang tekis yo'l-da yuzadi(r),

Yosh boladir, ovni havas qilibdi,
Boraman, deb ko'zlara yosh olibdi,
Bir kuni er yetsa erka yorqinim,
Yolg'iz o'zi ko'p dushmanidan g'olibdi(r).

Eshitib ol Go'ro'g'lining so'zini,
Yoshlata ko'rmagin go'dak ko'zini,
Tepalarni aylantirib olib kel,
Charchatib sarg'aytmay go'dak yuzini.

G'irotda oldin, Shodmon oti keytida,
Quyunday tirkashib, cho'llar kezadi.

Bedovning keladi endi g'ayrati,
Tog'ni bosib bir bahaybat savlati,
Shodmonbekka yetkizmayin boradi,
Ustidagi Avazxonning farzandi.

Jonivor qulochin endi yozadi,
Uchsiz, tap-taqirang yo'lda suzadi,
Shodmonbekning saman sariq otidan
G'irko'k hapiraklar tashlab o'zadi.

Nurali o'zini mahkam tutgandir,
Ovlamoqni olislardan kutgandir,
Bugungi mashq poygasida, yoronlar,
Shodmonbekday tog'asini yutgandir.

Jonvor G'irko'k Balotovga yo'l tortdi,
Shodmonning bul ishdan kulfati ortdi,
Nurali shunqorzod endi, yoronlar,
Boribon ko'radi ko'rmagan yurtidi.

Nurali qo'rquvni aslo bilmaydi,
Uchi yo'q cho'llarni ko'zga ilmaydi,
Olisda bildirab ko'ringan tog'dan
Tiklab sira ko'zni uzib olmaydi.

Ichida ul toqqa bormoq tilaydi,
Bu ishdan Shodmonbek zor-zor jilaydi,
Armonman jiyandan ayrildim deyib,
Qo'shiq qilib so'zni so'zga ulaydi.

Kun yuzini ko'rmab eding,
Yolg'iz bo'lib yurmab eding,
Voy, jiyanim, endi chiqib,
O'z boshingni o'zing yeding.

Nurali orqaga sira boqmaydi,
Tog'asining so'zi hargiz yoqmaydi,
Bu shunqorzod, yosh bolaning g'ayrati
Jo'shadi, o'z siynasiga sig'maydi.

G'irko'k og'zin ochib-chovib boradi,
Nurali ham ovib-ovib boradi,
Orqasidan yiqilar, deb kuyunib,
Shodmonbek tog'asi quvib boradi.

Ana endi Nurali Balotovning beliga chiqib, u yon, bu yonga boqib, egarning qoshidan mahkam ushlab, o'zini yerga tashlab, tog'ning ustida damini rostlab o'tirdi. Ayni namoshom-namoshomda oti ham, o'zi ham terga botib, Shodmonbek yetib keldi. Shunda Shodmonbek Nurali jiyaniga qarab, bir so'z deb turibdi:

Zar po'pakli qalpoq kiyding boshingga,
Go'ro'g'li bol qo'shsin ichgan oshingga,
Qaytib yiqilmasdan kelding, yorqinim,
Ey, jiyanim, qoyil bo'ldim ishingga.

Qarayman Chambilda teng-u to'shingga,
Ofarinlar chidamli bardoshingga,

Yetkizmaydi shamol yanglig' G'irko'k ot,
Jonivor Chambilda o'sgan xonazod,
Shodmonbek ham ha, deb otin qistaydi,
Endi yetolmasa go'dakka, uyat.

Nurali dam-badam qaynab-jo'shadi,
Balotovga tez yetay deb shoshadi,
Bir qamchi tegizmay ko'kmak taniga,
Ot ham choqlar gazasidan oshadi.

Nurali bir endi qildi g'ayratdi,
Necha soy-u necha gazadan o'tdi,
Ostidagi mingan G'irko'kday oti
Endi Balotovning yo'lini tutdi.

Jonivor ha dedi, jonini sotdi,
Yo'llarni to'polong, to'zonlar tutdi,
Nuralining zar po'pakli qalpog'i
Qop-qora bo'p gard-u changlarga botdi.

Nurali jilovni mustahkam tutdi,
G'irko'kka ayamay qamchini chatdi,
Tekis kelsa, tarssa qo'yib choptirib,
Jar kelganda, chu deb otin irg'itdi.

Diq bo'lsa, qo'shiqman ko'nglin ovutdi,
Jangda ko'rzi zamon botir yigildi,
Kun par-para botayotgan pillada,
Balotovning baland beliga yetdi.

Ot chopilar baland tog'ning pastiga,
Dushman marddan qochar yerning ostiga,
Shodmonbekni adashtirib Nurali,
Yetib bordi toza belning ustiga.

Jonivor G'irko'kning aqli ziyoddi(r),
Bel ustiga borib, o'zin to'xtatdi,
Nurali ham boqsa kun kech bo'libdi,
Otni qaytaray deb jilovin tutdi.

Shunday uchqur otga minding qo'rqmayin,
Barakalla, qoyil bo'ldim ishingga.

Oltin sovut yarashadi to'yingga,
Izlab yetib keldi tog'ang qoshingga,
Dushman yo'lay olmas tegra-doshingga,
Barakalla, qoyil bo'ldim ishingga.

Ichkaridan kelar ko'klam o'yinchi,
Elda botir bo'lsa, elatning tinchi,
Nevarangiz katta botir bo'ldi, deb
Go'ro'g'lidan alamiz-da suyunchi,
Barakalla, qoyil bo'ldim ishingga.

Dol bedov horibon tog'da toldi, deb,
Tog'lar xurushiga larza qildi, deb,
Chambil borib Go'ro'g'luga aytamiz,
Balotovga seni borib-keldi, deb,
Barakalla, qoyil bo'ldim ishingga.

Endi Nurali bilan Shodmonbek Balotovning boshida yotdilar. Tong otdi, to'rg'aylar chuldurak qotdi. Xunxorshoh: "Avazxonning guzari tushib, G'irotni minib kelib qolsa, boylab olasizlar", — deb yetmish ming qo'shinni Balotovning ustiga qo'yib edi. Ularning soqchilari sahar vaqti G'irotni dushman shobirini anglab kishnaganini eshitib, qo'shinga xabar qildi. Nurali bilan Shodmonbekning atrofini mo'r-u malaxdan ham ko'p qo'shin o'rab oldi. Nurali bilan Shodmonbek uyg'onib qarasa, atrofini shunday qizilboshlar o'rab olibdi. Mo'r-u malaxda son bor, dushmanda son yo'q. Shunda Shodmonbek Nuraliga qarab, bo'l, Chambilga ketamiz, deb bir so'z aytib turibdi:

Tog'larning boshini tuman chalibdi,
Bizga omon turmoq gumon bo'libdi,
Choq bo'lg'in, jiyanim, endi ketamiz,
To'garakni yovuz dushman olibdi.

O'lmasin, yaxshilar hargiz o'lmasin,
Yomon odam yaxshilikni ko'rmasin,
Tez turgin o'rningdan, yorqin jiyanim,
Novda taning bunda bandi bo'lmasin.

Xazon yetsa bog'ning guli so'ladi,
Jon jiyanim, jigitliging chaladi(r),
Yur, jiyanim, Chambilbelga ketamiz,
Bunda tursak, dushman nobud qiladi.

Balotovning boshin chalgan tumandir,
Bizga bunda tirik turmoq gumondir,
Tez bo'l endi, Chambilbelga ketaylik,
Nasiba bu joyda tursak zindondir.

Yur, jiyanim, Chambilbelga ketayik,
Ha demay, qishloqning yo'lin tutaylik,
Tilsiz dushman bizni o'rab olmasdan,
Bu xatarli daralardan o'tayik.

Quloq sol, jiyanim, tog'ang so'ziga,
Qo'rqib yosh olgandir ikki ko'ziga,
Tez bo'l endi, Chambilbelga ketaylik,
Qaramay dushmanning aslo yuziga.

Shunda Nuralining g'ayrati jo'sh urib, Shodmonbek tog'asiga qarab, bir so'z deb turgan ekan:

Yov mardga uchrasa, qo'rqib-shoshadi,
Tog'a, ajab ko'nglim qaynab-jo'shadi,
Dushmandan uyalmay qaytib qochamiz,
Mening bir g'ayratim to'lib-toshadi.

Mingizib qo'y, tog'a, otning beliga,
Ko'ndalang bo'layin yovning yo'luga,
Ko'p qo'rqmagin, men borman-ku, tog'ajon,
Qo'rqmayman alarni sog'-u so'luga

Quloq sop eshiting aytgan so'zima,
Endi, tog'a, javob bering o'zima,
Dol bedovning minib olsam beliga,
Dushman tusholmaydi, hargiz izima.

Komil pir qo'llasa, urush qilayin,
Dushmanning boshiga g'avg'o solayin,
Oq fotiha bersang bo'pti, tog'ajon,
Bugun men bir mardi maydon bo'layin.

Shodmonbek juda ham qo'rqib ketgan edi. Qaltirab, zor-zor yig'lab, Nurali jiyaniga qarab, bir so'z deb turgan ekan:

Novda bir ochilgan guling so'lmasin,
Tezroq choq bo'l, dushman kelib qolmasin,
Buncha yovni hazil bilma, yorqinim,
Nozik taning bunda pachoq bo'lmasin.

Buncha yovni hazil bilma, jiyanim,
Ey, ilohim, bu balosi qurisin.

Erisin, tog'larning qori erisin,
Bu boshlardan xavf-u xatar arisin,

Yangi bir ochilgan bog'da lolasan,
Hali, ey jiyanim, nodon bolasan,
Bu Xunxorning askaridir, soni yo'q,
Yur, jiyanim, bunda nima qilasan.

Ariq suvi loyqa bo'lsa, loylansin,
Ilohim, g'animning qo'li boylansin,
Yosh bolasan, turma endi, ketaylik,
Bo'yginangdan menday tog'ang aylansin.

Tog'ni bosib ola tuman yotadi,
Bu dunyong barchadan oxir o'tadi,

Shunda Nurali tog'asiga qarab, yana bir so'z deb turibdi:

Zo'r zarbiga dushman chiday olmaydi,
Urushda polvonning beli tolmaydi,
Yur, deysiz qochmoqqa meni, tog'ajon,
Mening qochmoqlikka ko'nglim bo'lmaydi.

G'irotimning yol-quyrug'in qashlarman,
O'zim dushmanlarman urush boshlarman,
Qochsangiz siz qocha bering, alla yor,
Qochmayman, bu yovni qirib tashlarman.

Nasib bo'lsa, yov oldini to'sayin,
Dushmanlarni zarbim bilan qisayin,

Bunda tursak, son-sanoqsiz dushmanlar,
Ikkovimizni birin-birin tutadi.

Dushmanning qo'liga otlar o'tadi,
Olib borib g'ayri elga sotadi,
Bunda tursak, ikkovimizni, yorqinim,
Qizilboshlar kelib bandi etadi.

Botirman, deb loffi urib yurganin,
Duch kelsa, chapchaday boshin kesayin.

Bir qizikli ma'arakani tuzayin,
Dushmanlarning kelar yo'lin buzayin,
O'ng qo'limga yig'ib jam'i kuchimni,
Chapchaday qip boshlarini uzayin.

Siz qo'rqqansiz, keta bering, panaga,
Tilni qilib takror-takror sanoga,
Agar shu urushda o'lsa Nurali,
Salom deysiz ota bilan enaga.

Ana shu mahalda Xunxorshohning askarlari yaqinlashib kela berdi, to'ba-to'baning ustidan jazoyil va to'plarni Nurali bilan Shodmonbekka qaratib ota berdi. Shodmonbekning ko'zi kattarib, shoshib-pishib, juda ham qo'rqib ketib, Nurali jiyani ham ko'ziga ko'rinmay, o'z jonini qutqarmoq uchun otiga minib, bir jilg'a bilan o'rlab qochib, tog'ning balandligida bir qoptirma toshning tubiga otini boylab, o'zi tozidan qochgan tulkiday bo'lib, bir toshning kavagiga kirib ketdi.

Nurali endi G'irotning ayil-pushtanini tortolmaydi, bo'yi G'irotning tizzasiga bazo'r yetadi. Ot jonivor boshini yerga solib turibdi. Nurali har osiladi, har osiladi, otga bo'yi dim yetmaydi. Shunda bedov yovning qorasini ko'rib, qirchillab tepsinayotir. Bolaga qaraydi, hech bo'yi yetmay turibdi-da! Shunda jonivor tulporzod, aqli odamdan ziyod Nuraliga o'zining ayil-pushtanini tortg'izib, mingizayotir. Shoirlar shunda nima deydi:

G'irotning osmonga o'xshash tusi bor,
Ustida ola zardan zilchasi bor,
Yovni ko'rib tepsinadi jonivor,
Odamdan ham ziyodaroq esi bor.

Dushman qorasini bedov ko'radi,
O'qiranib ham tepsinib turadi,
Ko'ring, bedov Nuraliday bolaga
Qaytib o'zin egarlatib beradi.

Dol bedov o'qranib yerni uradi,
Nurali go'dakka qarab turadi,
Bo'yi yetmay ha, deb-ha deb urnaydi,
G'irotni yosh o'g'lonning ishin ko'radi.

Dol bedov bolaning g'ayratini ko'rди,
Bu bolaga endi ko'ngilni berdi,

Boshin yerga solib, tizzasin bukib,
Bolaning oldida cho'kkalab turdi.

Cho'q savdo kelgandir mardning boshiga,
Jonivori cho'kkalabdi qoshiga,
Ot vafosini dim ko'rmagan yosh bola,
Qoyil bo'ldi endi otning ishiga.

Har kim o'z holini o'zi biladi,
Nurali otiga qoyil bo'ladi,
Uch martaba bedovining boshini
Jonivorim, jonivor, deb siladi.

Nurali shodligi haddan ham ortdi,
Ayilman pushtanni mahkam qip tortdi,
Yosh bolaning jazillaydi badani,
Endi ko'raman, deb musofir yurti.

Ot ishidan mardning ko'ngli to'ldi,
Bel bug'ib, turunib, endi choq bo'ldi,
Qarchig'ayning bolasiday Nurali,
Irg'ib o'zin otning ustiga oldi.

Bedov ham choqlanib o'rmdan turdi,
Tura kep o'ziga bir orom berdi,
Dushmanlar lalulab yotgan tarafga,
G'irko'k endi asta, muloyim yurdi.

Nurali bedovning jilovin oldi,
Dushmanlar tarafga endi yo'l soldi,
O'tkir isfihonni qindan sug'urib,
Yarqillatib ani qo'liga oldi.

Qoyil bo'lmoq kerak mardning ishiga,
Endi dushman rav bo'lolmas tushiga,
Olloning taqdirin hech kim bilmaydi,
Ne savdo, kunlarni solar boshiga.

Ana endi Nurali o'tkir isfihonni qo'liga olib, dushmanlarga to'g'rimsa-to'g'ri bora berdi. Qizilboshlarning Safarali ninasoqol degan boshlig'i bor edi. Nuralining to'g'ri kelayotganini ko'rib, Chambilning dongdor G'irotni tanib: "Bu bola yo Hasan, yo Avaz enag'arning o'g'li. Ushlanglar", — deb askarlarga buyurdi. Qizilboshlar laluvlashib Nuraliga qarab kela berdi. Nurali qarasa, qizilboshlar laluvlashib kelayotir. Endi g'ayrati kelib, Nurali ham qilichini yalang'ochlab kelayapti:

Nurali dushmanning shovqini ko'rdi,
Dol bedovni endi u tomon surdi,
Kelgan ekan yosh bolaning g'ayrati,
Borib, ko'p dushmanga o'zini urdi,

Ko'zlar qamashguday bir qirg'in bo'ldi,
To'zang chiqib, osmonda kun tutildi,
Nuraliday yosh polvonning zarbidan,
Necha polvon, dushman polvonlar o'ldi.

Dushmanning boshiga balo yog'ildi,
Qochgan ketib, izlaganlar topildi,
Necha-necha qizilboshning askari,
Yosh bolaning zarbasidan chopildi.

Tog'ni gumburlatar to'pning ovozi,
Oblo bilar kimdir shahid, kim g'ozi,
Voy o'ldik, deb zorillaydi birovlar,
Yurtni buzar qo'rzoqlarning ovozi.

Qizilboshlar bo'lar ekan ko'p qo'rzoq,
Titray berdi bari misoli yaproq,
Tog' ustini bulut oldi, yoronlar,
Chaqinib guldurlar momoqaldiroq.

Tog'ning usti katta to'palang bo'ldi,
Yosh Nurali endi chang ichra qoldi,
Shunda ham orqaga qaytmay Nurali,
Ayamay dushmanga xanjarni soldi.

Sangloqlardan qonlar sharqirab oqdi,
Osmonda ko'rasan yomg'irday o'qdi,
Yetmish ming qo'shinni yolg'iz Nurali
Yemirib ham yanchib — barisin siqdi.

Suv bo'lib tog'larning qori eridi,
Ko'p dushmanga yolg'iz go'dak doridi,
Qilich siltay-siltay endi, yoronlar,
Juda ham madori ketib horidi.

Ana endi Nurali qizilboshlarni o'ldirib, qirib-jo'yib, qoniga to'yib, ko'plarini so'yib; qochgan qutulib, qochmagan tutilib, sovutlar so'tilib, jonlar sotilib, o'qlar otilib; sovut tanda, qizilbosh to'manda, qutulmoq gumon-da; qizil bayzoda, qalqon nayzada, dushman larzada; ko'p dushmanni qirib tashladi. Oxiri charchab qoldi. Lekin G'irko'k hali ham kishnab, yovni aylanib yurar edi.

Kim biladi obloyimning ishini,
Ko'p kesdi Nurali dushman boshini,
Qizilboshning bir mergani, yoronlar,
Ko'zlab otdi Nuralining to'shini.

Sari yoyning o'qin endi sozladi,
Qulochini tarang qilib gazladi,

Qizilboshning sho'l mergani, yoronlar,
Nuralining kindigidan ko'zladi.

Qizilbosh mergani otdi o'q-yoydi,
Nuraliga borib o'q-yoy ham teydi,
Kindikka sanchilib bu o'q, yoronlar,
Danakning o'rmdiy qilibon o'ydi.

Banda qoyil ul xudoning ishiga,
Ne savdolar tushar mardning boshiga,
Kindigidan tomgan qoni, yoronlar,
Oqib tushdi egarining qoshiga.

Nurali ko'ziga dunyo tor bo'ldi,
Bu urushda qizilboshlar zo'r bo'ldi,

Ana endi berahm qizilboshlar Nuralining qo'l-oyog'ini boylab oldi, Nurali behush bo'lib, o'zini bilmay qoldi. Qizilboshlar Nuralini ura-ura orqasini qop-qora qilib, Xunxorga olib ketdi, G'irotda o'zini bir chetga olib, tog'da qolib ketdi. Nuralini shundan Xunxorga olib borib, Xunxorshohga sovg'a tariqasida berdilar. Xunxorshoh Nuraliga qarasa, bir suluv bolaki, xuddi Avazning o'zi: ko'zlari olovday bo'lib turibdi. Xunxorshoh:

— Buni zindonga solib qo'ying. Ertaga tilla dorga osinglar, — deb mirg'azablarga Nuralini topshirdi. Mirg'azablar Nuralini tong otgandan keyin tilla dorga osmoqchi bo'lib, zindonga solib qo'ydi.

Chambilda Go'ro'g'li va Avazxon Nurali bilan Shodmonbekning kelmaganiga alaq bo'lib, dumoqlari juda nochoq bo'lib, Go'ro'g'libek Avaz o'g'longa qarab, shomurtini burab, bir so'z deb turgan ekan:

Til borida so'zlab qolay yuz alvon,
Ey, Avazim, o'zing tarafsiz polvon,
Kecha ovlab ketib endi Nurali,
Ne bo'ldi kelmadi, bo'ldimi zindon?

Ortadi gumonim zindon bo'lg'on, deb,
Yangi bir ochilgan guli so'lg'on, deb,
Shodmonbekman bilmay borib Nurali,
Balotovda o'q yeb yiqilib qolg'on, deb.

Balotov boshini, chalgan tumondir,
Borgan kishi omon qolmoq gumondir,
Avaz o'g'lon ovlab shunda kelar, deb,
Yetmish mingcha askar angnib yotg'ondir.

Xunxorning qo'shini anda yotadi,
Chambildan kim borsa bandi etadi,
Gumonim shu: Shodmonbekman bolangni
Berahmlar duch kelibon tutadi.

Endi, Avaz, Balatovga borgin,
Jam'i darasini axtarib ko'rgin,

Ana endi Avazxon o'rmidan turib, tablaga borib, Majnunjon otni egarlab olib, Chambilning darvozasidan chiqib, Balotovini ko'zlab, Nuralini izlab jo'nab borayotir. Shunda shoirlar Avazning ketib borayotganini maqtab, bir so'z deb turgan ekan, so'zi shul ekan. Qani, desin:

Go'ro'g'lidan duo olib,
Bo'ldi safarga tolib,
Avaz har bir urushda
Bo'lar albatta g'olib.

Avaz g'ayrat oshirdi,
Otga qamchi tushirdi,

Ko'ring endi yosh bolani, yoronlar,
Behush bo'lib ot ustidan yiqildi.

Hay, attang-a, savdo tushdi boshiga,
Hech kim rahm etmadi ko'zda yoshiga,
Nuralijon otdan yiqilgandan so'ng,
Berahmlar yetib keldi qoshiga.

Qizilboshga bandi bo'lsa Nurali,
O'larman urushning maydonin qurgin.

Nasib bo'lsa, biz ham erta boramiz,
Qizilboshman katta urush quramiz,
Nuralini agar ushlab olibon,
Bandi qilsa, barini o'ldiramiz.

Quloq sol, jon bolam, otang so'ziga,
Kashal bo'lar Nuraliday qo'ziga,
Balotovda qizilboshga uchrasang,
Ayamay qilich ur bosh-u ko'ziga.

Tur endi, Majnunko'k otni minib ol,
O'zingni jimqirib, otni yo'lga sol,
Aloq bo'lsang Nuraliday bolangga,
Bu yerda, jon qo'zim, qilmagin hayal.

Go'ro'g'li ollo der shom bilan sahar,
Aylama deb hech bandangni darbadar,
Borgin, Avaz, seni haqqa topshirdim,
Omin, oq fotiha, ollohu akbar.

Bolasini axtarib,
Balotov qarab yurdi.

Majnunko'kday jonivor
Yo'lda ketib boradi,
Og'zin karrakday ochib,
Jonin sotib boradi.

A'lo, a'lo, a'lodi(r),
Otga qamchi chaladi,
Avazxon bolasiga
Qattiq kashal bo'ladi.

Teziroq yetsam, deydi,
Qirlardan o'tsam, deydi,
Balotovning boshining
Yo'lini tutsam, deydi.

Mingan otin chuv, deydi,
Hayda-yo, bedov, deydi,
G'ayrat qilgin, jonivor,
Yaqin qoldi yov, deydi.

Shunday qilib pahlavon,
Boradi Avaz o'g'lon,
Ot jilovin silkitib,
Kezar dasht-u biyobon.

Goh sozini sozlaydi,
Goh bo'taday bo'zlaydi,
Ko'ring endi bol Avaz
Nuralini izlaydi.

Yo'lda hayal qilmaydi,
Hech to'xtashni bilmaydi.
Sahal ham gidirishga
Ko'ngli qabul qilmaydi.

Ot yolini silaydi,
Zor ingranib jilaydi,
Avazxon Nuralining
Omonligin tilaydi.

Shuytib ha, deb boradi,
Majnunko'kni suradi,

Balotov tomon qarab
Hargiz tinmay yuradi.

Dol bedovni xezlaydi,
Nuralini izlaydi,
Endi ko'ring Bol Avaz
Balotovni ko'zlaydi.

Shuytib qilib g'ayratdi,
Otiga qamchi chatdi,
Qo'zisini axtarib,
Tog'ning yo'lini tutdi.

Uzoq cho'llardan o'tdi,
Yaylov joylarga yetdi,
Majnunko'k ham jimpiyib
Jonin jabborga sotdi.

Ol-ol yurdi, ol yurdi,
Ozginamas, mo'l yurdi,
G'ayrat qilib Bol Avaz
Kechga davir yo'l yurdi.

Balotovga ham yetdi,
Qimi qiyalab o'tdi,
Tog'larning gazasidan
Avaz otin irg'itdi.

Tog' betiga tirmashdi,
Nishobda otdan tushdi,
Goh yetalab, goh minib,
Avaz tog'lardan oshdi.

Kim chidaydi ayriliqning dastiga,
So'zlaydi shoirlar so'z payvastiga,
Kun botar pillada Avazday o'g'lon
Yetib bordi Balotovning ustiga.

Ana endi Avaz Balotovning ustiga yetib borib, shunday qarasa, sonsiz, sanoqsiz odam bir-biriga ayqashib, o'lib yotibdi. O'liklar xuddi xirmonday uyama-uyama bo'lib qolibdi, qonlar har taraflarga sel-sel bo'lib oqib yotibdi. Shunda Avazxon: "Mening qo'zim kelib, shuncha qizilboshni qirib, oxiri o'lib ketgan ekan-da", — deb zor-zor yig'lab, Majnunko'kdan tushib, har o'likni bir iskab, Nuralini axtarib, timiskilanib yuribdi. Qani, shunda shoirlar nima deydi:

Tiklov bilan qora ko'zlar suzildi,
Yoshi betga munchoq-munchoq tizildi,
Yo'qolgan bolam, deb endi Avazxon
Mung'ayib-mung'ayib ko'ngli buzildi.

Avaz endi zor ingrabon jilaydi,
Falakka oshirib oh bilan voydi,
O'liklarni iskab-iskab Avazxon
Dam-badam yod aylardi kuchli xudoydi.

Avaz nolish qilib oh-u dod urar,
Tog'larning boshiga sadolar berar,
Vo bolam, deb zori qilib Bol Avaz,
Goh yiqilib, goh o'tirib, goh turar.

Ko'klarga yetganmi oh-u nolam, deb,
Menga qaydan bo'ldi bu qayg'u, g'am, deb,
Avaz o'liklarni birma-bir ko'rdi,
Topilarmi ekan yorqin bolam, deb.

Avaz yo'qotgandir yolg'iz bolasin,
Vayrona aylabon siyna, qal'asin,
Eshitdi Shodmonbek toshning tagida
Avazxonning zor aylagan nolasin.

Toshlardan mo'ralab qulog'in tutdi,
Qulog'iga shunda bir tovush yetdi,
Angiranib, tiklab-tiklab qaradi,
Shunda Avaz ovozini eshitdi.

Endi boshin tosh ostidan chiqardi,
Shunda Bol Avazning qorasini ko'rdi,

— Ana to'ram, gap shul. Endi nima qilsangiz, o'zingiz bilasiz. Shu qo'shinning barini Nurali qirib tashlagan. Undan keyin nima bo'lganini bilmayman, — dedi.

Shunda Avazxon:

— Bo'lmasa, Nuralini qizilboshlar bandi qilib ketgandir, — deb bir so'z aytib turgan ekan:

Baland-baland joyni tuman tutibdi,
Judolik bag'rimni tilka etibdi,
Gumonim ushbudir, eshit, Shodmonbek,
Qo'zimni bandi qip olib ketibdi.

Bemahal kun chiqqan ekansiz ovga,
Tilla dasta qamchi chotib bedovga,
Qizilboshlar Nuralini oborib,
Xunxor podshosiga qilgandir sovg'a.

Yur endi, Shodmonbek, Xunxor boramiz,
Dushman qo'shiniga shabgir uramiz,
Nuralini ayirib op alardan,
U qo'shinning jazosini beramiz.

Tog'ni jangirlatar Avazning zori,
Urishib chiqqay-da dilning xumori,
Yur endi, Shodmonbek, Xunxor boramiz,
Qurilsin Xunxorda mahshar bozori.

Shodmonbek Avazning so'zin eshitdi,
O'z ko'nglini endi mustahkam tutdi,

Bol Avazni tanib turib Shodmonbek,
Asta otga minib oldiga bordi.

Avaz qayinini endi ko'radi,
Nuralidan darak so'rab turadi,
Avazxonning savoliga, yoronlar,
Shodmonbek shunday deb javob beradi:

— So'zimni eshiting, Chambil to'rasi,
Avloq ekan bu tog'larning darasi,
Jon jiyanim qizilboshman urushdi,
Keyin ko'rinmadi uning qorasi.

Men bu g'avg'o ichra tura olmadim,
Undan keyin Nuralini bilmadim,
Anov toshning kavagiga pisinib,
Qo'rqqanimdan aslo nazar qilmadim.

Shuldir Shodmonbekning aylagan so'zi,
Bu lashkarni qirgan Nurali o'zi,
So'rsangiz, so'nggicha ani bilmadim,
To'ram, ne qilsangiz, qilarsiz bizi.

Saman sari otga minib g'ayrat qip,
Xunxorga bormoqqa taraddud etdi.

Avaz ham choqlanib bo'lgandir tayyor,
Ham g'amman, ham achchig' bilan qilib zor,
Shodmonbekka qarab dedi Avazxon,
Bo'l endi, Xunxorga ketdik, allayor.

Parvardigor panodi(r),
Holin bilgan donodi(r),
Shodmonbekman Bol Avaz
Xunxor qarab jo'nadi.

Aro yo'lda huv, dedi,
Suvsaganda suv, dedi,
Otlarga qamchi chotib,
Jonivor, ha, chuv, dedi.

Avaz qildi g'ayratdi,
Bedovga qamchi chotdi,
Asil bedov jonivor
Endi o'zini otdi.

Yo'llarni to'zang tutdi,
Havo yuzin chang tutdi,
Avazning zar qalpog'i
To'rt elli changga botdi.

Qir kelsa qiyalatdi,
Yo'l kelsa yo'rg'alatdi,
Xom ekandir jonivor,
Badani terga botdi.

Kam-kam o'zin tuzatdi,
Gardanini uzatdi,
Bedov endi jimpiyib,
Xunxorning yo'lin tutdi.
Bedov dunyo yuzida
Yulduzday oqib ketdi.

Avaz qilib g'ayratdi,
Otiga qamchi chotdi,
Bolasining yo'lida
Endi jonini sotdi.

Nishab kelsa to'xtatdi,
Tekis kelsa bo'shatdi,
Avaz mard g'azablanib,
Sari yoyini otdi.

Yuziga yuqqan garddi
Ro'molcha bilan artidi,
Chuv, jonivorim, chuv, deb
Jilovni silkib tortdi.

Havoni to'zang tutdi,
Borib osmonga yetdi,
Ot tuyog'i toshlarni

Yong'oqday chaqib ketdi.

Avaz o'g'lon shoshilib,
Ichi g'amlarga to'lib,
Xunxorlar qaydasan, deb
Shodmonbekman qo'shilib.

Ol-ol yurdi, ol yurdi,
Ozginamas, mo'l yurdi,
Qistab Avazman Shodmon
Tong otganча yo'l yurdi.

Endi tong ham sizardi,
Kun chiqardan bo'zardi,
Avazxonman Shodmonbek
Xunxorga yetib bordi.

Tog' ustidan tong otdi,
Yulduzlar ko'kka botdi,
Bol Avazman Shodmonbek
Endi Xunxorga yetdi.

Dunyo yuzi yoridi,
Tog'ning qori eridi,
Endi Avaz mard o'g'lon
Dushmanlarga doridi.

Ot chopsa, gumburlar tog'ning darasi,
Avaz ekan botirlarning sarasi,
Shodmon bilan Bol Avazning ko'ziga
Ko'rindi Xunxorning qo'pol qorasi.

Ot chopilar baland tog'ning pastiga,
Hech kishi tushmasin zolim dastiga,
Kunchiqar pillada Avazman Shodmon
Yetib bordi Xunxorlarning ustiga.

Xunxorshoh shu kuni bomdodda mirg'azabni oldiga chaqirib kelib: "Avaz badrakning bolasini tilla dorga tortinglar", — dedi... Jallodlar tilla dorni qurayotir, jarchilar bo'lsa, qichqirayotir: "Ko'chadagi odamlar, bog'da bitgan bodomlar, eshitmadim demanglar, armon qilib qolmanglar! Bugun kunning burni bilan oti ulug' Xunxorshoh bir degan dushmani bo'lgan Go'ro'g'li xumsa bilan Avaz xumsaning xonadonidan uchgan yovuz Nurali degan yetti yashar timsosini dorga tortadi. Tomoshaga talabi boring, qiziq-qanlaring podshoning hurmatiga tilla dor maydoniga kela ber!" Qizilboshli odamlar to'p-to'p, qator-qator bo'lishib, tilla dor maydoniga qarab oliftalar toshishib, kamaqlar shoshishib borayotir. Xunxorshoh bo'lsa, chodir-chamanlarning oldiga qurilgan chortoqning ustiga vaziri, yasovul, shig'ovul, qorovul va arkoni davlati bilan chiqib olib, oyog'i moladay, kallasi mo'laday, ikki burni ikkita to'laday; og'zi otasining go'riday, keti og'ilning to'riday; quloqlari surpaday, sochlari ko'rpaday; mo'rti shopday, urti qopday bo'lib: "Tez dorga os!" — deb mirg'azablarga baqirib-chaqirib turibdi.

Ana endi tilla dor maydoni ham odamga liq to'ldi. Qanoting bo'lib, osmonga uchib chiqib, ana shu tilla dor maydoniga qarasang, odamning kallasidan boshqa narsani ko'rmaysan. Shunda Avaz o'g'lon, so'zlari alvon-alvon, yag'rini yoziq polvon; yigitning sarasi, Chambilning to'rasi; qasd qilsa, qistab devga

yetadi ostidagi mingan Majnunko'k oti, Avazning kelib g'ayrati, Shodmonbekka qarab, uzangiga oyog'ini tirab, ko'zlari chaq nab, mo'y labini burab, bir so'z deb turgan ekan:

Ot qo'yib o'z payvastiga,
Chodir-chamanlar ostiga,
Yovuz dushmanning qasdiga,
Ot qo'y qizilbosh ustiga,
Men o'zim Xunxor ustiga.

Ko'z ko'rmagan qirg'in bo'lsin,
Qilichdan qonlar to'kilsin,
Po'lat sovutlar so'tilsin,
Ot qo'y qizilbosh ustiga,
Men o'zim Xunxor ustiga.

Maydonda o'tlar chaqilsin,
Sel bo'lib qonlar to'kilsin,
Xunxor jallodlari o'lsin,
Ot qo'y qizilbosh ustiga,
Men o'zim Xunxor ustiga.

Nayza nayzaga chaqilsin,
Ayamay sanchib suqilsin,
Ko'z ko'rmagan qirg'in bo'lsin,
Ot qo'y qizilbosh ustiga,
Men o'zim Xunxor ustiga.

Qizilbosh qo'li qayrilsin,
Shirin jonidan ayrilsin,
Shahanshohi bandi bo'lsin,
Ot qo'y qizilbosh ustiga,
Men o'zim Xunxor ustiga.

Ko'klarga yetsin oh-u voy,
Qizilboshlar, bo'lg'in gadoy,
Birini biriga qo'shmay,
Ot qo'y qizilbosh ustiga,
Men o'zim Xunxor ustiga.

Qirg'in dushman safin buzib,
Dushman qonini oqizib,
Qonlararo suvday suzib,
Ot qo'y qizilbosh ustiga,
Men o'zim Xunxor ustiga.

Eshit, ey, Shodmon, bu so'zdi,
Dushmandan qaytarma yuzdi,
G'azabman chaqnatib ko'zdi,
Ot qo'y qizilbosh ustiga,
Men o'zim Xunxor ustiga.

Ana endi Bol Avaz bilan Shodmonbek dushmanlarning ustiga boshing, ko'zing, demay ot qo'yib yubordi. Bo'ri qo'yga doriganday bo'lib ketdi. Qizilboshlar duv-duv etishib, har yoqlarga qochishayotir. Avazxon ham g'ayrat qilib, qizilboshlarni qirib-jo'yib, qoniga to'yib, ko'plarini so'yib, lashkarni qoq yorib, jo'ng'ichqani jangqalab o'rganday qilib, tilla dor maydoniga qarab borayotir. Shunda shoirlar bir so'z deb turibdi:

Ko'ring Avazday marddi,
Endi g'azabi ortdi,
Dushmanlardan urishib,
Ko'kka oshirdi garddi.

Qilib endi g'ayratdi,
Jonin jabborga sotdi,
Qizilboshning ustiga
O'zini o'qday otdi.

Dushmanlarga doridi,
Qizilboshlar quridi,
Lalulashib qizilbosh,
O'la berib horidi.

Bo'shalib qancha ayil,
Mardlar urushga qoyil,

Patir-putur otildi,
Miltiq bilan jazoyil.

Qizilbosh turfa shoshdi,
O'liklarga ulashdi,
Ko'ring endi Bol Avaz
Dushmanlarman urishdi.

Sovut bayza so'tildi,
Shirin jonlar sotildi,
Xunxorning qo'shinidan
Katta to'plar otildi.

Ko'p odamlar so'yildi,
Qo'sh kallalar uyildi,
Avaz yulduzday oqib,
Dushmanlarga quyildi.

Uzangilar jirqillab,
Qilich, nayza shirqillab,
Siltaganda isfihon
Oy tuqqanday yarqillab.

Ot suvlig'i shiyqillab,
O'lishadi iyqillab,
Dushmanlar jo'jaday bo'p,
O'lib yotir g'iyqillab.

Karnay, surnay chiyillab,
Dol bedovlar hiyillab,
Dushmanlarning qo'rqog'i
Yig'lay berdi iyillab.

Ko'ring endi Avazdi,
Zarbasini o'tkazdi,
Horib-charchab dushmanlar
Endi urushdan bezdi.

Avaz qildi g'ayratdi,
Otiga qamchi chatdi,
Dorli maydonga qarab,
Dushmanni yorib o'tdi.

Ot chopilar baland tog'ning pastiga,
Dushman darddan qochar yerning ostiga,
Ko'ring endi Avazxonday o'g'lonni,
Yetib bordi ul maydonning ustiga.

Ana endi Avazxon dushmanlarni surib, o'liklarni bug'doyning bog'iday qilib, Xunxorshohning lashkarini qoq yorib, qizilboshlarni shoshtirib, tilla dor maydoniga borib qoldi. Jallodlar ham Avazni ko'rib, qo'rqishib, qaltirashib, ne qilarini bilmay qoldilar. Qochib ketay desa, Xunxordan qo'rqadi, Nuralini dorga tortay desa, Avazxondan qo'rqadi... Jon qanday shirin. Jallodlar tum-taraqay bo'lishib, har yoqqa qocha berdilar. Jallodlarning qolgan-qutgani shoshib, Nuralini arqonga quruq boylab osib yuborib qochaqoldi. Avazxon ham tilla dorga bora berdi. Ha demay, maydonda chibin ham qolmadi. Xunxorshoh ham Avazxonning kelganini bilib, chortoqdan tushib yo'qola qoldi. Avazxon borib, arqonni kesib yubordi. Nuralining esi ketib, o'zini bilmay qolib edi. Avazxon shirp etib Nuralini etagiga ilib oldi. Shu pilla jonivor G'irko'k ham yollari terga botib, kishnab, Majnunko'kning oldiga kelib qoldi. Shodmonbek ham bir chekkadan yetib keldi. Ana endi Avazxon Majnunko'kka, Nurali G'irotda, Shodmonbek o'z otiga minishib, Chambilga qarab jo'nadilar.

